

Zaman će svaki trud

(Lahorka Plejić Poje. 2012. *Zaman će svaki trud. Ranonovovjekovna satira na hrvatskom jeziku u Dubrovniku*. Zagreb: Disput. 283 str.)

Ostvarenja dubrovačke književnosti ulaze u sam vrh hrvatske književnosti, stoga joj u hrvatskoj kulturi pripada vrlo važno mjesto. Lahorka Plejić Poje knjigom *Zaman će svaki trud* nastoji otkriti još jedan djelić te bogate književne tradicije – ranonovovjekovne satiričke tekstove. Knjiga je književnopovijesna monografija, prerađena doktorska disertacija, koja popisuje i opisuje satiričke tekstove nastale u Dubrovniku na hrvatskom jeziku od kraja 15. do početka 19. stoljeća. Korpus nije i ne može biti potpun, jer su se satire pisale i na talijanskom i latinskom jeziku (a one nisu predmet ove knjige). No također, zbog teorijskih nejasnoća vezanih uz sam pojam *satira* i *satiričko*, autorica napominje da se korpus ne može lako odrediti. Time se ova knjiga dotiče i nekih važnih pitanja vezanih uz sam pojam/definiciju satire. Autorica navodi da se satira često poima kao prigodna literatura u kojoj pragmatičnost nadmašuje estetičnost, što je i jedan od razloga nesustavnoga proučavanja i marginalizacije satire. Napominje, međutim, da se takva situacija mijenja posljednjih desetljeća, no nažalost ne i u hrvatskoj književnopovijesnoj literaturi. Zato ova knjiga pridonosi djelomičnoj promjeni takve situacije.

Poteškoće vezane uz definiranje ponajprije su prouzročene nejasnim granicama pojma satire, koji se može shvatiti kao protejski pojam (modus, etos, ton,

žanr, *Schreibart*). Poteškoćama su pridonijela i različita shvaćanja i uporabe toga naziva koje su se mijenjale stoljećima, tako da se satira definira od teksta do teksta. Predmet knjige su tekstovi, kraće stihovane vrste, uglavnom u monološkom obliku, u kojima se satiričko pojavljuje kao presudna kvaliteta. Tekstovi se teorijski razmatraju kroz tri točke koje su nekako zajedničke svim definicijama satire. Prvo, što se tiče tvrdnjâ prema kojima se autor satiričkoga teksta poistovjećuje s kazivačem (a to posebno dolazi do izražaja u monološki narativnim satirama, kakve se uglavnom sreću u Dubrovniku), Plejić Poje naglašava i dokazuje da se govornik ne smije eksplicitno izjednačiti s autorom. U definicijama se satire, kao drugo, predmnijeva da je satira “odraz zbilje”, no autorica upozorava da je izvanknjiževna referencijalnost samo jedna od strategija satire, a ne njezino distinktivno obilježje, jer objekt satire nije nužno u zbilji, nego je često stereotip ili ga konstruira. Treća se točka odnosi na pojam cilja prema kojem definicije satire pripisuju pragmatičnost i angažiranost, s obzirom na to da ona podrazumijeva borbu protiv mana i porokâ (na temelju binarnih oprjeka), a taj cilj, prema autoričinim analizama tekstova, treba relativizirati; konstitutivan je za satiru samo u smislu binarnih oprjeka.

U okviru tih teorijskih odredbi autorica korpus tekstova razmatra pod četi-

rima pitanjima koja konstruiranju sadržaj poglavlja i podnaslova knjige. Tako satiričke tekstove promatra kroz tematsko-motivske sklopove, propituje narav i retoriku govornika, razmatra može li se govoriti o poetskim konstantama i kontinuitetu dubrovačkoga satiričkoga pjesništva na hrvatskom jeziku te pokušava odrediti mjesto tih pjesama u literarnom i društvenom kontekstu.

Knjiga je podijeljena na šest poglavlja, tj. pet poglavlja u kojima se analiziraju satirički tekstovi prema teorijskim smjernicama navedenima u uvodnom poglavlju, i priloga u kojem autorica donosi izbor satiričkih pjesama, navodeći i neke pjesme koje su do danas ostale neobjavljene ili se nisu uvrštavale u izbore ranonovovjekovnoga pjesništva. Od drugoga do petoga poglavlja tekstove pratimo u vremenskom kontinuitetu od renesanse do početka 19. stoljeća, a tematsko-motivskim sklopovima poglavlja su razdijeljena na nekoliko podnaslova, koji uključuju sljedeće kategorije: mizogine satire, razne oblike društvene satire, zatim satire protiv vlasti te literarne i personalne satire. Takvu podjelu autorica opravdava tvrdnjom da tematsko-motivske komponente mogu poslužiti kao kriterij određivanja granica između satire i njoj bliskih vrsta zbog uočljivih aspekata teksta, ustaljenoga repertoara, uvriježenih kriterija, a i dodirno su mjesto s izvanknjiževnim svijetom i s drugim tekstovima. Svako poglavlje završava zaključnim napomenama u kojima se vrlo sažeto i jasno iznose zaključci proizišli iz analiziranoga korpusa tekstova.

U drugom poglavlju – *Satira u renesansnom Dubrovniku*, proučavajući spo-

menute tematsko-motivske sklopove, autorica zaključuje da veći dio renesansnoga korpusa čine pjesme s izravnim obraćanjem kazivača impliciranomu sugovorniku, koji je ujedno i predmet napada, pjesme čiji je ton ozbiljan i povišen, ali su satire uglavnom odraz autorove poetike, tj. ne čine zajedničku skupinu tekstova. Renesansni satirički tekstovi učvršćuju dubrovačku zbilju te promiču stereotipe i predrasude o drugom objektu promičući i hijerarhiju vrijednosti koja proizlazi iz humanističke, svjetovne, ali i iz kršćanske moralistike. U tom okviru ističe Mavra Vetranovića, autora najotrovnijih satira starije dubrovačke književnosti (*Pjesanca spurjanom, Orlača riđanka Peraštu govori*), koji ruši konvenciju tradicionalnoga formalističkoga shvaćanja, i koji se, osuđujući/kritizirajući u satiri mane i poroke, ne želi ponajprije izrugivati, već upozoriti na zastranjenja kako bi se ona mogla ispraviti. Vetranović relativizira i povezanost satire s moralističkim, koje treba shvatiti kao predmetno-tematsku kategoriju, kao jednu od satiričkih komponenti, a ne kao presudnu kvalitetu. U ovom se poglavlju autorica dotiče ključnoga satiričkoga konstrukta – binarne oprjeke, generalno je određujući kao *differentia specifica* jer se njome uspostavlja razlika, tj. drugost koja je konstitutivna za satiru. U razdoblju renesanse ona počiva na oprjeci prošlosti i sadašnjosti, s mitom o zlatnom dobu kao krajnjom projekcijom (koji često uključuje i kršćansku vertikalu). Tu Plejić Poje ponovo ističe Vetranovića te pjesme Dinka Ranjine o zavidnicima, zloćudnicima i lažnim prijateljima.

Treće poglavlje – *Satira od početka 19. stoljeća do Velikog potresa 1669.* analizira nešto oskudniji korpus tekstova zbog utjecaja katoličke obnove i cenzure, a ulogu osude porokâ i mana preuzeli su različiti žanrovi religijske književnosti; ipak se javlja i nekoliko dužih satiričkih pjesama (poema). Poemu *Gomnaida* Junija Plamotića autorica izdvaja kao najvažniju satiru 17. stoljeća. Tematski je to personalna satira, reakcija na nekoga Sorkočevića (u pjesmi se izjednačuje s izmetom!) koji je napisao pjesmu protiv samoga autora, a po stilu je niskoga registra koji je samo iskaz satiričkoga modula. Ovo razdoblje karakterizira spuštanje satiričkoga u nižu sferu, tj. raslojavanje na nisku literaturu s obzirom na stilski registar, kolokvijalan ton, parodiranje. Satire više ne deklariraju o zajedničkom dobru, nego su obilježene individualnim tonovima i kriterijima. O tome svjedoče pjesme Paskoja Primovića u kojima Korčulane prikazuje karikaturalno, pokazujući kako satira nije vjeran odraz stvarnosti, nego se služi stereotipima izvanknjiževne komunikacije koje treba shvatiti relativno.

Četvrto poglavlje – *Nakon Velike trešnje: od posljednjih desetljeća 17. do početka 19. stoljeća* donosi zaključke kako je većina tadašnjih satiričkih tekstova svjetonazorski i estetski nepretenciozna, a karakteriziraju ih prigodnost, trivijalne teme, niži stilski registar, otvaranje satiričkoga komičnomu i šaljivomu, bez pretendiranja na univerzalne teme te bez inzistiranja na formalnoj uglađenosti. Jedini autor koji se ističe je Antun Gleđević sa svoja tri satirička spjeva, koja su do danas ostala u ruko-

pisu, i kojima odudara od dominantnoga monološkoga modela dubrovačke satire, a u jednom metasatiričkom komentaru donosi i definiciju satire izražavajući svijest o njoj kao o zasebnom modusu (prije njega nitko nije raspravljao o satiri). U ovom poglavlju autorica ističe još jednoga književnika – Marka Bruerevića, koji društvenim satirama osuđuje pomodarstvo i povodenje za tuđim, a njegova pjesma *Satira* jedina je pjesma s tom riječju u naslovu i jedna od rijetkih zabilježenih upotreba te riječi kao hrvatske (rabila se u latinskim i talijanskim tekstovima).

L. Plejić Poje ovom knjigom obrađuje i analizira dubrovačke ranonovovjekovne satiričke tekstove stvarajući arbitraran korpus tekstova koji čitatelju predstavlja jedan od mogućih uvida u dopreporodnu dubrovačku satiru na hrvatskom jeziku. Knjiga je ponajprije uvjetovana neodređenošću pojma satire i satiričkoga koja dovodi do poteškoća prilikom procjenjivanja satiričkih komponenata pojedinoga teksta. Autorica se poziva na binarne oprjeke kao na jedan od konstitutivnih elemenata satiričkoga te na tematsko-motivske komponente kojima se može preciznije pozicionirati dubrovačko ranonovovjekovo pjesništvo u društvenom i kulturnom kontekstu. Tekstovi čine malen korpus u okviru dubrovačke književnosti čiji kontinuitet varira od renesanse do početka 19. stoljeća, a to potvrđuje i “stilska krivulja” koja se od povišenoga i ozbiljnoga tona u 16. stoljeću počinje spuštati niskomu, kolokvijalnomu, nepretencioznomu tonu kroz 17. stoljeće, a do kraja 18. stoljeća oscilira. Satirički su tekstovi i odraz vremena jer se oblikuju sukladno

svjetonazorskim promjenama, a najčešće su odraz autorove poetike. Polazeći od konkretnoga teksta, autorica relativizira određene teorijske postavke vezane uz pojam satire i satiričkoga, a preglednim, kratkim i jasnim analizama pojedinih dijelova tekstova dolazi do zaključaka kojima opovrgava sam

naslov knjige – *Zaman će svaki trud*. Njezin trud zasigurno nije bio uzaludan jer je svojim istraživanjem i znanjem podarila knjigu s konciznim pregledom ranonovovjekovne satire na hrvatskom jeziku u gradu pod Srđem.

Barbara Mrvoš